

פרשה
אליזבט גולדוויץ

שני תיאורי הבריאה בתחילת ספר בראשית מעניקים לאדם שלטון על העולם. קריאה זהירה של הטקסט מבהירה שהמשמעות העיקרית של השלטון היא אחריות

שלטון אחראי

דיאלוג ומפגש. במציאות, אנו מורכבים משני הטיפוסים במידות משתנות.

האם נוכל ללמוד משהו מסיפור בריאת העולם על יחסנו היום לסביבה ולכדור הארץ? עוד הרבה לפני שהאיוון בין ניצול משאבי הטבע לקיומם על ידי האדם הופר, הסיפור המקראי וחז"ל מציבים אתגר של איוון בין אחריות האדם לעולם לבין הרשות לנצל ולשלוט בו. עוד לפני הזמן שבו עשרות מיני בעלי חיים נמצאים בסכנת הכחדה, עוד לפני זיהום האוויר המאסיבי, זיהום מקורות המים וניצול היתר של משאבי הטבע והמחצבים, נועד האדם לשמור על העולם. אין איסור על ניצול משאבי הטבע ובשלב מסוים גם לא על מאכל בעלי חיים. אך כל זה צריך להיעשות במידה, באחריות ובוהירות. האם זה כולל גידול "תעשייתי" של בעלי חיים בתנאי כליאה וצפיפות אינמיים? צווינו לא לקלקל, לא להחריב ולא להתעלל. האם נוכל לשוב ולמצוא איוון בין היכולת לנצל את העולם לצרכינו לבין שמירה עליו? האם נשכיל לשוב אל איוון טוב יותר בין היותנו חברה כלכלית היותנו קהילה של דיאלוג ומפגש? האם נוכל לשוב אל האחריות למשאבי העולם וגם אל בני האדם הזקוקים לתשומת לבנו בחברה? □

שה' אלוהים יוצר את האדם עפר מן האדמה הוא גם נוטע גן בעדן עם "כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל", ואז "ויקח ה' אלוהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". (שם טו). למרות שהגן נוצר עבור האדם, תפקידו של האדם הוא לעבוד בגן ולשמור עליו. חז"ל מדגישים רעיון זה במדרש:

בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם! וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב עולמי. שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריו (ספר האגדה, יב).

להשיב את האיוון

הרב יוסף רב סולובייצ'יק, בחיבורו "איש האמונה הבורד", מדגיש את הפער שבין שני תיאורי הבריאה. האדם הראשון הוא "תוקפני, נועז ושואף לניצחון. סיסמתו היא הצלחה. ניצחון על כוחות הטבע" (עמ' 17). הוא פותר בעיות בעזרת טכנולוגיה מתקדמת. לעומתו, האדם שנברא בפרק השני, אשר מכונה "איש האמונה", שואל על העולם: "מדוע? מהו? מיהו?", ומחפש את משמעות הקיום. האדם הראשון יוצר חברה של שיתוף פעולה משימתי ואילו השני חברה של

בפרשה זו, הפותחת את התורה ואת התנ"ך, מופיעים שני תיאורים שונים לבריאת העולם. בפרק א' מתוארת בריאת העולם במאמר אלוהים בשישה ימים, ובפרק ב' מופיע תיאור סיפורי יותר, שבו בורא ה' אלוהים אדם וגן בעבורו ומצווה על האדם שלא לאכול מפרי עץ הדעת. חז"ל, פרשנים מסורתיים לאורך הדורות וחוקרי מקרא ברורות האחרונים הרבו לעסוק ביחס שבין שני תיאורים אלה ובמשמעותם. לרוב ניסו ללמוד מכל תיאור דברים המתייחסים אל העולם כפי שהוא מוכר לנו. בתיאור הבריאה הראשון עולה רעיון בריאת האדם רק ביום השישי, לאחר בריאת כל גרמי השמים, הצמחים, העופות, הדגים ושאר בעלי החיים. ואולם כבר כשעולה הרעיון לבריאת האדם נכתב שתפקידו יהיה לשלוט בעולם החי. ואכן, מיד לאחר בריאת האדם זכר ונקבה בצלם אלוהים מברך אותם הבורא במילים "ויברך אתם אלוהים ויאמר להם אלוהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו פגת הים ובעוף השמים ובכל תיה הרמשת על הארץ" (שם, כח) לא לגמרי ברור מהי משמעות שלטונו של האדם על בעלי החיים, שכן בעלי החיים בשלב זה לא נועדו למאכל. אלוהים אומר לאדם הזכר והנקבה "הנה נתתי לכם את כל עשב ירע ירע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ ירע ירע לכם יהיה לאכלה" (שם, כט). עם בריאתם, התפריט של האדם ושל בעלי החיים הוא צמחוני, וכך היה עד לאחר המבול. רק לאחר המבול והקרבנות הקרבנות הראשונים אומר אלוהים לנוח ולבניו שמעתה יורשו לאכול גם בעלי חיים (בראשית ט, ב'ג).

מתיאור זה עולה שהאדם שולט ועליון על עולם הצומח והחי שניתנו לשליטתו. הוא נועד לנצל את העולם ואת כל אשר בו לתועלתו. העולם הוא משאב לניצולו של האדם. ויחד עם זאת, יש גבול לשליטתו והוא אינו רשאי – בשלב ראשון – לאכול את בעלי החיים הנתונים למרותו. נראה שמשמעות השלטון הניתנת לאדם היא בעיקר אחריות: האדם אחראי למה ששייך לו ולמה שנתון למרותו.

התיאור השני של בריאת העולם פותח בפסוק הבא: "וכל שיתן השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלוהים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה" (בראשית ב ה). עוד לפני שנברא, נועד האדם לעבוד את האדמה ובריאתו היא תנאי לקיומו של העולם. ואכן, רק לאחר

ד"ר אליזבט גולדוויץ מלמדת מחשבת ישראל באוניברסיטת חיפה, במכינה הקדם-צבאית ע"ש רבין ובמדרשה באורנים. עורכת פסקי מעגל החיים במסגרת ארגון "הוויה"